

УДК37.013.42

*Пожидаєва О. В.,
к. пед. н., доцент
кафедри соціальної роботи
та практичної психології,
Академія праці, соціальних відносин
і туризму Федерації
професійних спілок України*

СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У статті здійснено порівняльний аналіз наукових підходів до визначення поняття “соціальний педагог”, зазначено сфери професійної діяльності соціального педагога, розкрито складові професійної характеристики.

***Ключові слова:** соціальний педагог, сфери професійної діяльності соціального педагога, професійна характеристика соціального педагога, професійні знання та вміння соціального педагога.*

В статье выполнен сравнительный анализ научных подходов к определению понятия “социальный педагог”, отмечены сферы профессиональной деятельности социального педагога, раскрыты составляющие профессиональной характеристики.

***Ключевые слова:** социальный педагог, сферы профессиональной деятельности социального педагога, профессиональная характеристика социального педагога, профессиональные знания и умения социального педагога.*

In the article the comparative analysis of scientific approaches to define the term “social pedagogue” is done, social pedagogue’s professional activity areas are noted, components of professional features are discovered.

Keywords: *social pedagogue, social pedagogue's professional activity areas, professional feature of social pedagogue, professional knowledge and skills of social pedagogue.*

У зв'язку з усвідомленням високої цінності людини як об'єкта та суб'єкта суспільного розвитку, визнання суспільством вагомості та багатогатості системи соціалізації особистості, поліпшення соціального функціонування підростаючого покоління, попередження негативних соціальних процесів, з метою забезпечення умов саморозвитку, самоствердження особистості, підтримки і формування активної життєвої позиції, актуальності набуває розуміння значимості діяльності соціального педагога.

У запропонованій статті ми ставимо собі за *мету* представити складові професійної характеристики соціального педагога.

Існує ціла низка підходів, де в основу визначення поняття “соціальний педагог” покладено функціональний підхід, щодо його професійних характеристик. Так В. Бочаровою соціальний педагог розглядається як педагогічно-орієнтований соціальний працівник у галузі педагогіки відносин у соціумі [2]. Ф. Мустаєва зазначає, що соціальний педагог – це спеціаліст, що організовує виховну роботу з дітьми, молоддю, дорослими в різних соціокультурних середовищах; вивчає психолого-педагогічні особливості особистості і її мікросередовище, визначає інтереси і потреби, відхилення в поведінці, конфліктні ситуації і надає соціальну допомогу і підтримку з метою реалізації прав і свобод клієнтів [6].

О. Безпалько пропонує визначення соціального педагога як “спеціаліста, зайнятого у сфері соціально-педагогічної роботи або освітньо-виховної діяльності, що організовує взаємодію освітніх і позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення у соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікросоціумі дітей та молоді, їх всебічного розвитку” [1].

Соціальний педагог, на думку В. Поліщук, “покликаний творчо реалізовувати систему соціально-педагогічного сприяння розвитку і саморозвитку особистості, створювати умови найбільшого сприяння реалізації життєвих потреб і можливостей кожної людини” [9].

В. Коваль вважає, що соціальний педагог у своїй діяльності з конкретною сім'єю або особистістю має зосереджувати зусилля на виявленні та подоланні негативних явищ, забезпечуючи превентивну профілактику різного роду відхилень (моральних, фізичних, психічних,

соціальних) і бути посередником між усіма ланками діяльності суспільства [5].

Базовими характеристиками соціальних педагогів, на думку П. Шептенко, є: здатність забезпечувати посередництво між особистістю, сім'єю та різними державними, громадськими структурами; здатність виконувати роль “третьої особи”, між особистістю і мікросередовищем, між дітьми і дорослими, сім'єю і суспільством; уміння впливати на стосунки між людьми, на ситуацію в мікросоціумі, стимулювати клієнта до діяльності; вміння працювати в умовах неформального спілкування з позиції неформального лідера, радника, помічника у формуванні активної життєвої позиції клієнта [10].

Узагальнення та порівняльний аналіз вищезазначених підходів до визначення поняття “соціальний педагог” дозволило нам встановити, що “соціальний педагог” – це спеціаліст, що здійснює соціально-педагогічну діяльність у соціумі: організовує виховну роботу з дітьми, молоддю, дорослими в різних соціокультурних середовищах; виступає посередником і організатором взаємодії між особистістю та різними соціальними інститутами; здійснює захист інтересів і законних прав людини; допомагає у вирішенні проблемної ситуації, доцільно використовуючи певні соціальні ресурси.

Спираючись на аналіз науково-педагогічної літератури і соціально-педагогічної практики, встановлено, що сферами професійної діяльності соціального педагога є: освітньо-виховна (заклади освіти, позашкільні заклади, освітні центри); соціально-медична (лікарні, санаторії, реабілітаційні центри); соціально-захисна (центри соціального обслуговування населення, соціальні служби для дітей, сім'ї та молоді, соціальні гуртожитки); пенітенціарна (приймальники-розподільники для дітей та молоді, виховні колонії, ювенальні суди для неповнолітніх); культурно-дозвіллева (культурно-освітні центри, заклади дозвілля).

Ми розуміємо поняття “професійна характеристика соціального педагога” як сукупність вимог до професійних якостей, знань, умінь соціального педагога, що необхідні для здійснення ним професійної діяльності згідно з потребами особистості та суспільства в цілому.

Складовими професійної характеристики соціального педагога є особистісний, когнітивний і технологічний показники.

Особистісний показник ми визначемо як сукупність індивідуально-психологічних рис особистості та сформованість мотиваційно-ціннісного ставлення до реалізації професійної діяльності. На основі

науково-теоретичного аналізу, встановлено, що складовими компонентами особистісного показника соціального педагога є: гуманістичний (доброта, емпатійність, альтруїзм); психологічний (рівень протікання психічних процесів, рівень емоційних і вольових характеристик); компетентнісний (обізнаність, освіченість, працелюбність, рефлексія); комунікативний (контактність, щирість, спостережливість, самоконтроль); деонтологічний (толерантність, коректність, конфіденційність); організаційний (пунктуальність, дисциплінованість, зосередженість, охайність). Змістовим наповненням мотиваційного аспекту є професійнозначимі потреби, інтереси та мотиви професійної діяльності.

Когнітивний показник ми визначаємо як наявність професійних знань. До системи базових теоретичних знань соціального педагога належать знання:

- основ соціальної політики держави та соціально-правового захисту дітей і молоді (права та свободи людини, їх реалізація в різних сферах життєдіяльності; організація та функціонування судових і правоохоронних органів тощо);

- основ соціології (закономірності розвитку особистості в суспільстві, соціальні інститути їх види та функції, методи соціологічного дослідження, соціологію освіти, сім'ї, культури, управління тощо);

- психології (засади загальної, соціальної, вікової та педагогічної психології; методи психодіагностики);

- педагогіки (теорії навчання, виховання, освіти);

- історії й теорії соціальної педагогіки (передумови виникнення та історію становлення соціальної педагогіки як науки, категорії соціальної педагогіки; види, фактори, механізми соціалізації особистості; сутність, мету, завдання, види, методи соціального виховання; зміст соціально-педагогічної діяльності в різних соціальних інститутах);

- методи та технології соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями клієнтів у різних соціумах, враховуючи специфіку потреб, можливостей та інтересів різних вікових груп;

- діяльності державних і недержавних організацій у системі соціально-педагогічної діяльності (сучасного стану і тенденцій розвитку дитячих та молодіжних об'єднань);

- етичні засади соціально-педагогічної діяльності;

- теоретико-методичних засад соціально-педагогічного проектування;

- основ управлінської діяльності в соціально-педагогічній сфері та інші.

Крім того, соціальний педагог має знати особливості функціонування місцевої інфраструктури та служб соціального забезпечення, охорони здоров'я; фактори навколишнього середовища і суспільства, що впливають на клієнта.

Технологічний показник визначаємо як здатність переносити набуті теоретичні знання на практику, володіння практичними вміннями та навичками професійної діяльності. До системи професійних умінь соціального педагога належать: комунікативні, аналітичні, організаторські, прогностичні, проектувальні, дослідницькі.

Комунікативні вміння передбачають володіння культурою міжособистісного спілкування; налагодження комунікативного контакту; розвиток взаємодії з клієнтом у позитивному емоційному спрямуванні; застосування методів і прийомів педагогічного впливу (переконання, заохочення, навіювання); використання різних засобів підтримки та інше.

Аналітичні вміння спрямовані на аналіз процесів, що відбуваються в соціумі, аналіз стану особистості та вплив на неї мікросоціуму; визначення проблем особистості та встановлення причино-наслідкових зв'язків.

Організаторські вміння полягають у структуруванні, плануванні соціально-педагогічної діяльності; здійсненні посередництва між різними соціальними інститутами, організації управління та контролю діяльності.

Прогностичні вміння передбачають прогнозування розвитку особистості з урахуванням її проблем, потреб, соціальних ресурсів; поетапне планування майбутньої соціально-педагогічної діяльності; передбачення можливого очікуваного результату роботи.

Проектувальні вміння полягають у використанні проектного підходу до розв'язання соціально-педагогічних проблем; розробці та впровадженні на практиці соціально-педагогічних проектів, програм соціально-педагогічного супроводу та підтримки дітей підлітків; конкретизації змісту роботи в кожному окремому випадку; здійсненні моніторингу й оцінюванні стану проекту, програм, що реалізуються.

Дослідницькі вміння відображаються в постановці проблеми дослідження, формулюванні наукового апарату та визначенні логіки дослідження; опрацюванні першоджерел, застосуванні теоретичних, емпіричних методів дослідження; організації процедур соціально-педагогічного дослідження, представленні та обґрунтуванні результатів дослідження, підготовки висновків.

Зазначені професійні теоретичні знання та вміння допомагають у діяльності соціального педагога створювати систему засобів і прийомів для досягнення професійної мети, швидко орієнтуватися в нових ситуаціях, планувати свою діяльність, оцінювати її результативність. Застосовуючи професійні знання та вміння, соціальний педагог виконує певні функції, зокрема: комунікативну, організаторську, правозахисну, діагностичну, прогностичну, соціально-профілактичну, корекційно-розвивальну, соціально-перетворювальну.

Отже, сучасна соціально-педагогічна література визначає соціального педагога як спеціаліста, що має фахову підготовку (за кваліфікаційним рівнем бакалавр, спеціаліст, магістр) і здійснює соціально-педагогічну діяльність у соціумі. Сферами професійної діяльності соціального педагога є: освітньо-виховна, соціально-медична, соціально-захисна; пенітенціарна, культурно-дозвіллева. Професійна характеристика соціального педагога містить кілька показників особистісний, когнітивний і технологічний, відповідно до яких соціальний педагог виконує певні функції.

Література:

1. *Безпалько О. В.* Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – С. 79.

2. *Бочарова В. Г.* Профессиональная социальная работа: личностно ориентированный подход : монография / В. Г. Бочарова. – М. : Институт педагогики социальной работы РАО, 1999. – С. 51.

3. *Вайнола Р. Х.* Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія / Р. Х. Вайнола ; за ред. С. О. Сисоевої ; М-во науки і освіти України ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во ХНРБЦ, 2008. – 460 с.

4. *Капська А. Й.* Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи: модульний курс дистанційного навчання : навч. посіб. / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола ; заг. ред. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2002. – С. 23–24.

5. *Коваль В. О.* Особливості валеологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук спец. : 13.00.05 “Соціальна педагогіка” / В. О. Коваль. – Запоріжжя, 2006. – С. 44.

6. *Мустаева Ф. А.* Социальная педагогика : учебник для вузов / Ф. А. Мустаева. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – С. 9.

7. Освітньо-професійна програма бакалавра за спеціальністю 6.010105 “Соціальна педагогіка” напряму підготовки 0101 “Педагогічна освіта” / Київський державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К. : КДПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 3–5.

8. Освітньо-професійна програма спеціаліста за спеціальністю 7.010105 “Соціальна педагогіка” напряму підготовки 0101 “Педагогічна освіта” / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ : ЛНПУ імені Т. Шевченка, 2008. – С. 2–30.

9. *Поліщук В. А.* Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : дис. ... доктора пед. наук спец. : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / В. А. Поліщук. – Тернопіль, 2006. – С. 136.

10. *Шептенко П. А.* Введение в специальность “Социальный педагог” : учеб. пособ. / П. А. Шептенко ; под ред. В. А. Слостенина. – М. : Флинта МПСИ, 2008. – С. 17.